

ortaya koyması bakımından orijinal bir nitelik taşır. Brunshvig, şarkiyatçılar arasında azınlıkta kalanlardan biri olarak İslâm'ın bir tarihi, çeşitli kurumları ve zaman içinde ortaya çıkan muhtelif temayülleri bulunduğunu, bunların doğuştan gelmediğini ve Batı'dakilerden daha çok değişmez olmadığını düşünür (Martinez-Gros, s. 157). Hafsîler'in diğer İslâm ve Batı devletleriyle ilişkileri yanında siyasal, ekonomik, sosyal ve fikrî tarihiyle kurumlarını İslâm ve Batı kaynak ve belgelerine dayanarak ihatalı bir şekilde ele alan eser Hammâdî es-Sâhilî tarafından iki cilt halinde Arapça'ya tercüme edilmiştir (bk. bibl.). **4. la Tunisie dans le haut moyen âge: sa place dans l'histoire** (Le Caire 1948). **5. Iniation à la Tunisie** (Paris 1950, A. Basset v.dğr. ile birlikte). **6. Etudes d'islamologie**. Yazar tarafından kırk iki makalesinin derlenmiş şeklidir (I-II, Paris 1976). Bu derlemenin on yedi makalesini içeren III. cildi *Etudes sur l'Islam classique et l'Afrique du nord* adıyla Abdülmecîd Türkî tarafından yayımlanmıştır (London 1986).

Brunshvig'in çok sayıdaki makalesi arasında dikkat çeken bazıları şunlardır: "Quelques remarques historiques sur les médersas de Tunisie" (*RT*, sy. 6 [1931], s. 261-285); "Sur la possession dans l'histoire du droit musulman (rite mâlikite)" (*RAfr.*, I [1936], s. 33-40); "İbn 'Abd al-Hakam et la conquête de l'Afrique du nord par les arabes" (*Annales de l'Institut des études orientales*, VI [Paris 1942-1947], s. 108-155); "Le livre de l'ordre et de la défense d'al Muzani" (Müzenî'nin *Kitâbü'l-Emr ve'n-nehî* adlı eserinin Fransızca tercümesiyle birlikte neşridir, *BEO*, XI [1945-1946], s. 143-196); "Urbanisme médiéval et droit musulman" (*REI*, XV [1947], s. 127-155); "Théorie générale de la capacité chez les hanafites médiévaux" (*Revue d'histoire des droits de l'antiquité*, II, Bruxelles 1949, s. 157-172); "Esquisse d'histoire monétaire almahado-hafside" (*Mélange William Marçais*, Paris 1950, s. 63-94); "Polémique médiévale autour du rite de Mâlik" (*Al-Andalus*, XV [Madrid 1950], s. 377-435); "Coup d'oeil sur l'histoire des foires à travers l'Islam" (*Recueils de la société Jean Bodin*, Bruxelles 1953, V, 43-74); "Perspectives" (*St. I*, I [1953], s. 1-21 [İng. trc. *Unity and Variety in Muslim Civilization*, ed. Gustave E. von Grunebaum, Chicago 1955, s. 47-62]); "L'argumentation d'un théologien musulman du Xe siècle contre le judaïsme" (*Home-naje à Millás-Vallicrosa*, [Barcelona 1954], I, 225-241); "Considération sociologique sur

le droit musulman ancien" (*St.I*, III [1955], s. 61-73); "Variations sur le thème du doute dans le fiqh" (*Studi Orientalistici in onore di Giorgio Levi Della Vida*, Roma 1956, I, 61-82); "Simples remarques négatives sur le vocabulaire du Coran" (*St.I*, V [1956], s. 19-32); "Problème de la décadence" (*Classicisme et déclin culturel dans l'histoire de l'Islam, actes du symposium international d'histoire de la civilisation musulmane [Bordeaux 25-29 Juin 1956]*, Paris 1957, s. 29-51); "Averroès juriste" (*Etudes d'orientalisme dédiées à la mémoire de Lévi-Provençal*, I [Paris 1962], s. 35-68); "Kemâl Pâshâzâde et le Persan" (*Mélanges d'orientalisme offerts à Henri Massé à l'occasion de son 75ème anniversaire*, Teheran 1963, s. 48-64); "Le système de la preuve en droit musulman" (*Recueils de la société Jean Bodin*, XVIII [Bruxelles 1963], s. 169-186); "Devoir et pouvoir. Histoire d'un problème de théologie musulmane" (*St.I*, XX [1963], s. 5-46); "Justice religieuse et justice laïque dans la Tunisie des deys et des beys, jusqu'au millieu du XIXe siècle" (*St.I*, XXIII [1965], s. 27-70); "Conceptions monétaires chez les juristes musulmans (VIII-XIIIe siècles)" (*Arabica*, XIV [Leiden 1967], s. 113-143); "Pour ou contre la logique grecque chez les théologiens-juristes de l'Islam: Ibn Hazm, al-Gâzâlî, Ibn Taymiyya" (*Convegno Internazionale 9-15 Aprile 1969, Tema: Oriente e Occidente nel Medioevo: Filosofia e Scienze*, Roma 1971, s. 185-209; İspanyolca trc. Leopoldo de Bolvadin, "Los teólogos-juristas del Islam en pro o en contra de la logica griega: Ibn Hazm, al-Gâzâlî, Ibn Taymiyya", *Al-Andalus*, XXXV [Madrid 1970], s. 143-177); "Mu'tazilisme et optimum" (*St.I*, XXXIX [1974], s. 5-23 [trc. Hulusi Arslan, "Mutezile ve Aslah", *Dinbilimleri*, II/4 [Samsun 2002], s. 235-249, e-dergi]). Brunshvig ayrıca *Encyclopaedia of Islam*'a "Abd", "Âkila", "Ba'l", "Barâ'a", "Bayyina" maddelerini yazmıştır (Brunshvig'in eser ve makalelerinin bir listesi için bk. Turki, *Etudes d'islamologie*, I, s. IX-XV; *Ferheng-i Hâverşinâsân*, s. 286-290).

BİBLİYOGRAFYA :

Robert Brunshvig, *Târîhu İfrîkiyye fi'l-'ah-di'l-Hafşî* (trc. Hammâdî es-Sâhilî), Beyrut 1988, tercüme edenin girişi, I, 5-7; G. E. von Grunebaum, "Presentation of Award to First Recipient, Robert Brunshvig", *Logic in Classical Islamic Culture* (ed. G. E. von Grunebaum), Wiesbaden 1970, s. 1-4; Ahmed Abdeselem, *Les historiens tunisiens*, Paris 1973, s. 11, 12, 21, 158, 163, 511; Abdel-Magid Turki, "Bibliographie de l'oeuvre de Robert Brunshvig", *Etudes d'islamologie*, Paris 1976, I, s. IX-XV; a.m.f., "Robert Brunshvig (1901-1990)", *St.I*, LXXI (1990), s. 5-10; a.m.f., *Çağâya şekâfiyye min târihi'l-ğarbi'l-İslâmî*,

Beyrut 1988, s. 300, 303; Necib el-Akiki, *el-Müş-teşriğün*, Kahire 1980, I, 315-316; G. Martinez-Gros, "Brunshvig, Robert (1901-1990)", *Dictionnaire des orientalistes de langue française* (ed. F. Pouillon), Paris 2008, s. 156-157; *Ferheng-i Hâverşinâsân: Zindeğînâme u Kitâbşinâsî-i İrânşinâsân u İslâmşinâsân*, Tahrân 1376, s. 286-290; C. Ch. Goddard, *The Question of the Islamic City* (yüksek lisans tezi, 1999), Institute of Islamic Studies McGill University, s. 31-35, 37, 38, 91, 99, 103, 109; R. Stephen Humphreys, *Islamic History: A Framework for Inquiry*, London 1999, s. 210-211, 231, 323-324; a.m.f., "İslam Hukuku ve İslam Toplumu" (trc. Murteza Bedir), *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, Adapazan 2001, s. 269, 284; Manu P. Sobti, *Urban Metamorphosis and Change in Central Asian Cities after the Arab Invasions* (doktora tezi, 2005), Georgia Institute of Technology, The Academic Faculty, s. 365-366; S. O'Meara, *Space and Muslim Urban Life: At the Limits of the Labyrinth of Fez*, New York 2007, s. 30; a.m.f., "A Legal Aesthetic of Medieval And Pre-Modern Arab-Muslim Urban Architectural Space", *Journal of Arabic and Islamic Studies*, IX (2009), s. 2-3, 15; G. A. Neglia, "Some Historiographical Notes on the Islamic City with Particular Reference to the Visual Representation of the Built City", *The City in the Islamic World* (ed. Salma K. Jayyusi v.dğr.), Leiden 2008, s. 3-46; A. Demeersman, "Un maître de pensée et son disciple dans études d'Islamologie", *IBLA*, XLI/141 (1978), s. 33-56; M. Mauviel, "Plaidoyer pour une éducation transculturelle", *Revue française de pédagogie*, sy. 49, Lyon 1979, s. 22; Janet L. Abu-Lughod, "The Islamic City-Historic Myth, Islamic Essence and Contemporary Relevance", *IJMES*, XIX/2 (1987), s. 157; J.-P. van Staëvel, "Les fondements de l'ordre urbain dans le monde arabe médiéval: réflexions à propos de Cordoue au Xe s", *Géocarrefour*, LXXVII/3, Lyon 2002, s. 225, 229; Hassan Radoine, "Planning Paradigm in the Madina: Order in Randomness", *Planning Perspectives*, XXVI/4, Sharjah 2011, s. 530; "Brunshvig, Robert (1901-)", *EJL*, IV, 1420; B. Johansen, "Robert Brunshvig (1901-1990)", *Encyclopaedia Universalis*, Paris 1991, s. 554; Firûze Kûhsârî, "Birünşvik", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, Tahrân 1376, III, 268-269; M. Sait Özervarlı, "Studia Islamica", *DIA*, XXXVII, 432. AHMET ÖZEL

BUCAS ANTLAŞMASI

Osmanlı Devleti ile Lehistan arasında 18 Ekim 1672'de yapılan antlaşma.

IV. Mehmed'in 1672 Lehistan ya da Kamaniçe seferi diye bilinen seferinden sonra Osmanlı Devleti ile Lehistan arasında Ukraynaca Bucaç, Lehçe Buczacz, Osmanlı kaynaklarında Bucas ve Bucaş denilen yerde imzalandığı için bu adla anılır. Lehistan'ın idaresindeki Kamaniçe Kalesi'nin 27 Ağustos 1672'de on günlük bir muhasaradan sonra ilk geçirilmesi antlaşmanın yapılmasının ilk adımıdır. Osmanlılar bu başarının ardından Lehistan'ı kalıcı bir antlaşmaya zorlamaya başladı. 4 Eylül'de Leh kralına elçi gönderilerek

Kamaniçe Kalesi'nin fethiyle birlikte burasının da içinde bulunduğu Podolya ülkesinin Osmanlı Devleti'ne ait olduğu kabul edilirse antlaşmanın yapılabileceği, aksi takdirde sefere devam edileceği bildirildi. Osmanlı güçleri 6 Eylül'de Leh kralının ikametgâhı olan İlbav (Lwow / Lemberg) şehrine yürüdü. Bunun üzerine 19 Eylül'de Leh kralının barış talep ettiğini bildiren bir mektup ordugâha ulaştı. Buna Vezîriâzam ve Serdâriekrem Fâzıl Ahmed Paşa tarafından bir cevap hazırlandı. İlbav Kalesi'nin sıkıştırılması esnasında, Leh kralına gönderilen Karakulak Ahmed Ağa geri gelerek Leh kralının antlaşma için ayrıca bir elçi göndermek istediğini bildirdi. Leh kralı, Kamaniçe ile ona tâbi kalelerin ve Podolya eyaletinin Osmanlılar'a ait bulunduğunu kabul ediyor, ancak İlbav şehrinin Podolya'nın dışında olduğu gerekçesiyle buradaki muhasaranın kaldırılması durumunda 80.000 kuruş ödemeyi vaat ediyordu.

Osmanlı birlikleri 3 Ekim'de Bucaş palankasına ulaştı ve kale muhasara altına alındı. Bucaş'taki Leh kuvvetleri krallardan elçi geleceğini belirtip üç günlük bir ateşkes talep etti. Sonunda Leh kralının gönderdiği üç elçi ile Kaymakam Kara Mustafa Paşa, Reîsülküttab Mustafa Efendi, çavuşbaşı Süleyman Ağa ve baştercümanın katıldığı heyet görüşmelere başladı. Leh elçileri İlbav şehrinin Podolya vilâyetinden olmadığına ısrarcıydılar. Kamaniçe'ye bağlı kırk sekiz adet palanka ve kalenin Osmanlılar'a ait bulunduğunu kabul ediyorlardı. Ayrıca Sarıkamış Kazakları'na ait yerlere bir daha hücum edilmeyeceğini bildirmekteydiler. Vezîriâzam barış için bu teklifleri kabul etti. İlbav Kalesi muhafızları da şehir ve kale için 100.000 altın vereceklerini, pişkeş adıyla da peşin olarak 80.000 kuruş ödeyeceklerini bildirmişti. Bunun üzerine elçiler 12 Ekim Çarşamba günü Bucaş'taki Osmanlı ordugâhına geldiler. 14 Ekim'de Leh elçileriyle kaymakam paşa bir araya gelip beş saat kadar müzakerede bulundular. Ertesi gün de Leh elçileri kaymakam paşa ile müzakerelere devam ettiler. Leh elçileri ülkelerinin bir kısmının Doroşenko, bir kısmının da Kamaniçe ile birlikte Osmanlılar'a geçtiğini ileri sürerek padişahın bu konuda yardım istediler. Görüşmelerin ertesi gün devam etmesine karar verildi.

16 Ekim Pazar günü görüşmeler tamamıyla sonuçlandı ve kaymakam paşa, vezîriâzamlı birlikte ordugâhta padişahın huzuruna çıkarak dört madde halinde kararları arzetti. Dört gün süren

müzakereler neticesinde 18 Ekim'de dört madde üzerinden barış yapıldı ve Bucaş Antlaşması'nın imzalanması kararlaştırıldı. Padişahın 23 Ekim'de onayladığı antlaşmanın ilk maddesinde Leh ülkesinden çıkıp Osmanlı ordusuna katılan Lipka Tatarları'nın kendilerine ve mallarına zarar verilmemesi, Osmanlı ülkesine göçmek isteyenlere engel olunmaması belirtilmişti. İkinci maddede Leh kralı tarafından Osmanlı Devleti'ne her yıl 22.000 altın pişkeş verilmesi, 1083 Kasımı başlangıç, ertesi yılın Kasımı ise yıl bitimi kabul edilip bu süre içerisinde pişkeşin hazineye teslim edilmesi, Leh topraklarına Tatar ya da Kazak gruplarından herhangi bir saldırı yapılmaması, böyle bir saldırının gerçekleşmesi halinde Leh kralının durumu Kamaniçe beyine bildirmesi, onun da bu işin üstesinden gelememesi halinde İstanbul'a başvurulması kararlaştırılmıştı.

Üçüncü madde Podolya ülkesinin tamamen Osmanlı Devleti'ne teslim edilmesiyle ilgiliydi. Burada henüz Osmanlılar'a teslim edilmeyen kalelerdeki Leh askerleri kendi malları ve silâhlarıyla çıkacak, ancak top ve cephaneyi götürmeyeceklerdi. Podolya ülkesinden başka fethedilen Rus kale ve palankaları içerisindekilerle beraber iade edilecekti. Podolya ülkesinin sınırı hakkında herhangi bir anlaşmazlığın çıkması halinde taraflar hakem belirleyip o bölgenin ileri gelenleriyle birlikte karar verecekti. Podolya ülkesi tahrir edilecek, önceden palanka sahibi olan Leh asilzadeleri, ellerinde bulunan palankaların ve köylerin haraçları ile şer'î ve örfî vergilerini vermek şartıyla yerlerinde kalabilecek, kale ve köyleri Osmanlı hâkimiyetine girecek, kendilerine bir miktar tahsisat ayırıp çocuklarıyla birlikte tâbiyetten ayrılmadıkları sürece vergilerden muaf olacak, bunlardan ve halkından devşirme alınmayacaktı. Kale ve şehirde cami ve mescid haline getirilenlerden başka kiliselere dokunulmayacaktı. Kamaniçe ve Podolya ülkesinden Leh vilâyetine gitmek isteyen beylerin aileleri iki aya kadar gidebilecek, ancak reâyâdan kimsenin gitmesine izin verilmeyecekti. Dördüncü maddede Ukrayna ülkesinin Kazaklar'a verilmesi konusu yer alıyordu. Ukrayna hakkında herhangi bir anlaşmazlığın çıkması durumunda Podolya ülkesi gibi ayrılıp Byalu Çerkav adlı kale ve bunun gibi Ukrayna'daki kalelerden Leh askeri çıkarılacak, bunlar silâh ve mallarıyla birlikte iki ay içinde gidebileceklerdi. Kaledeki cephane kalacak, ancak beş adet topu götürmelerine izin verilecekti. Hanenko'ya tâbi Kazaklar'dan Ukrayna'ya

gelmek isteyenlere engel olunmayacak, ancak Hanenko'nun gelmesine izin verilmeyecekti. Bu şartlarla yapılan barış antlaşması Türkçe ve Latince olmak üzere iki sûret halinde yazıldı. Türkçe metni Fâzıl Ahmed Paşa mühürleyip Leh elçilerine verdi, Latince nüsha da Leh elçileri tarafından mühürlenip Kara Mustafa Paşa'ya teslim edildi. Leh elçilerinin ayrılmasından sonra kaymakam paşa vezîriâzamlı birlikte padişahın huzuruna çıkarak antlaşmayla ilgili arzda bulundu. Leh elçileri, kaymakam paşa vasıtasıyla vezîriâzamlı huzuruna gidip yapılan antlaşma ile artık komşuluk ilişkilerinin başladığını bildirdiler. Vezîriâzam da onlara antlaşmaya sadık kaldıkları sürece Osmanlılar'ın da sadık kalacağını söyledi. Leh elçilerine hil'atler giydirildi. Elçilerin ricası üzerine Podolya ülkesi dışında bulunan Bucaş palankasının Lehistan'a iadesi kararlaştırıldı, yeniçeriler kaleden çıktı ve burası Leh kuvvetlerine teslim edildi. Aynı günün akşamı padişah tarafından bir ferman yayımlanarak Leh kralına aman verildi, bundan böyle Lehli'ler'e ait mallara herhangi bir hücum yapılması yasaklandı.

19 Ekim'de Fâzıl Ahmed Paşa'nın aracılığıyla önce Kırım Hanı Selim Giray, ardından Leh elçileri padişahın huzuruna kabul edildi. Elçilerle yapılan son görüşmelerde hem Tatarlar'ın hem Doroşenko'nun antlaşmaya sadık kalacağı bildirildi. Antlaşmanın imzalanmasından sonra 23 Ekim'de IV. Mehmed tarafından Leh kralına bir ahidnâme gönderildi. Bu ahidnâme ile antlaşmada belirtilen şartlar ve yapılacak uygulamalar hakkında bilgi verildi. Ahidnâme antlaşma maddelerini daha açık hale getiriyordu. Buna göre Leh kralı ve ona tâbi bey ve kuvvetlerden bu civardaki Osmanlılar'a ait kale, palanka, şehir ve kasabalara hiçbir şekilde hücum edilmeyecekti. Leh kralının ülkesine de padişah ve ona bağlı kuvvetlerle Boğdan, Dobruca, Akkirman, Bender ve Özi'deki Tatarlar saldırmayacaktı. Civardaki geçitler o bölgenin hâkimi tarafından korunacak, bu işte ihmali görülenler azledilecekti. Kırım Hanı İslâm Giray'dan itibaren Kırım'a verdikleri vergileri her yıl düzenli biçimde teslim edeceklerdi. Buna karşılık Kırım hanı, nûreddin ve kalgayların Leh ülkesine hücumuna engel olacaktı. Leh kralına herhangi bir düşman taarruzu olursa Kırım Hanı kuvvetleriyle ona yardım edecekti. Osmanlılar tarafından bu yöreye bir sefer düzenlenmesi halinde orduya katılmak için gelen Kırım kuvvetleri Leh topraklarından geçmeyip daha

önce izledikleri yoldan intikal edecekti. Bu ahidnâmeden sonra Leh ülkesinde Tatar ya da Boğdan kuvvetleri herhangi bir şekilde akın yaparak ganimet ve esir aldıkları takdirde bunları Osmanlı ülkesinde satmayacaklardı. Osmanlı Devleti'ne karşı başka devletlerden düşmanca tavır takınılırsa Leh kralı asker ya da para olarak onlara bir yardımda bulunmayacaktı. Fethedilen veya tâbi olan kale ve palankalardan Podolya ülkesi dışındakiler Rus palankaları olup Leh kralına verilecek, İlbav şehrinde dolayı Osmanlılar'a 80.000 kuruş pişkeş ödenecekti. Podolya ülkesinde geri kalan palankalar Leh kralı tarafından Osmanlılar'a teslim edilecekti. Bunların tamamı Kamanıçe Kalesi dışında kırk sekiz adet palanka olarak belirlenmişti.

Bucaş Antlaşması ile Podolya eyaleti Osmanlı hâkimiyeti altına alınınca Dorosenko'nun hâkimiyetine bırakılan Ukrayna'nın bir kısmı Osmanlı Devleti'ne tâbi olarak özerk bir yapıya kavuşuyordu. Antlaşma ile XV. yüzyıldan beri Litvanya'ya yerleşmiş olan Lipka Tatarları'nın Osmanlı ülkesine göç etmelerine izin veriliyordu. Ancak bu antlaşma uzun süreli olmadı. Osmanlılar'ın Kırım yarımadasının anahtarı durumundaki Kamanıçe ve Podolya'ya hâkim olmaları Lehistan tarafından kabul edilemeyecek bir durumdu. Nitekim Leh Meclisi, Bucaş Antlaşması'nın maddelerini ağır bularak reddetmiş ve yeni vergiler koymuştu. Lehistan'ın bu antlaşma ile iade etmesi gereken kale ve palankaların bir kısmını teslim etmemesi ve Osmanlılar'a karşı düşmanca bir politika izlemeye başlaması üzerine Lehistan'a karşı ikinci bir sefer yapılması kararlaştırıldı. Bu sırada Ruslar'ın Özü taraflarında Osmanlı sınırlarına saldırması üzerine buralara asker gönderildi. 1673 yılından itibaren de Osmanlı-Lehistan savaşları yeniden başladı. Karlofça Antlaşması'na kadar devam eden mücadeleler sırasında zaman zaman yapılan antlaşmalarda (1676, 1678) Bucaş Antlaşması esas kabul edildi. Lehiler, savaşla geri alamadıkları Kamanıçe Kalesi'ne 1699'da Karlofça Antlaşması'na eklenen bir madde ile yeniden sahip oldular.

BİBLİYOGRAFYA :

Nâbî, *Târih-i Kamanıçe*, İstanbul 1281, tür.yer.; *Osmanlı İmparatorluğu ile Lehistan (Polonya) Arasındaki Münasebetlerle İlgili Tarihi Belgeler* (haz. Nigâr Anafarta), [baskı yeri ve tarihi yok]; Bekir Sıtkı Baykal, "Tarih Boyunca Osmanlı-Polonya İlişkileri", *Ord. Prof. Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan*, Ankara 1985, s. 247-255; D. Kolodziejczyk, "Polonya ve Osmanlı Devleti Arasında Tarih Boyunca Siyasi ve Diplomatik İlişkiler", *Savaş ve Barış: 15-19. Yüzyıl Osmanlı-Polonya*

İlişkileri, İstanbul 1999, s. 21-35; a.mlf., *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th Century)*, Leiden 2000, s. 496-514; a.mlf., "1795'e Kadar Osmanlı-Leh İlişkilerinin Karakteri Üzerine Bazı Tespitler", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, IX, 679-685; a.mlf., "Ottoman Podillja: The Eyalet of Kam-janec, 1672-1699", *Harvard Ukrainian Studies*, XVI, Massachusetts 1992, s. 87-101; Mehmet İnbaşı, *Ukrayna'da Osmanlılar: Kamanıçe Seferi ve Organizasyonu (1672)*, İstanbul 2004; Ahmed Refik (Altnay), "Lehistan'da Türk Hakimiyeti", *TTEM*, XIV/4 (1340/1924), s. 227-243; Veled Çelebi, "Kamanıçe Fethi Münasebetiyle", *TY*, IV/19 (1926), s. 68-76; a.mlf., "Kamanıçe Feryadnamesi", a.e., IV/20 (1926), s. 111-118; A. W. Fisher, "Ottoman Kaments-Podolsk", *JTS*, VIII (1984), s. 55-83.

MEHMET İNBAŞI

BUĞRA, Mehmet Emin (1901-1965)

Doğu Türkistanlı âlim ve siyaset adamı.

Doğu Türkistan'ın Hoten şehrinde dünyaya geldi. Babası bölgenin saygın din âlimlerinden Pîr Âbidin Hacı, annesi 1860'lı yıllarda Hoten ve çevresinde hüküm süren Hoten Hanlığı'nın kurucusu Abdurrahman Paşa'nın ikinci göbekten torunu Sekine Bânû'dur. İlk tahsilini Hoten şehrinde tamamladı. Babasının ve arkasından annesinin vefatı üzerine dayısı âlim ve tabip Mehmet Niyaz Hacı'nın himayesinde eğitimini sürdürdü. Hoten'in Karakaş beldesindeki Oybağ Medresesi'nde okudu. İslâmî ilimlerle Arap ve Fars dillerinde yüksek tahsilini tamamladı (1921). Aynı medresede 1922-1930 yıllarında İslâmî ilimler alanında ders verdi. İlmi ve hitabet yeteneğinden dolayı kısa zamanda bölgede saygın ve nüfuzlu din âlimlerine verilen "Hazretim" unvanını aldı. 1931'de altı aylık bir yurt gezisine çıktı. Bu süreçte her kesimden insanla tanıştı ve fikir alışverişinde bulundu. Aynı zamanda bölgedeki Çin varlığı ve askerî durumu hakkında bilgi edindi. Kulca'da din âlimi Sâbit Dâmolla ile tanışması hayatında önemli bir dönüm noktası teşkil etti. Onunla yaptığı görüşmeler sonunda bağımsızlık amacıyla Çin'e karşı silâhlı ayaklanmanın gerekli olduğuna kanaat getirdi. Hoten'e dönünce Eylül 1932'de Millî İnkılâp Teşkilâtı'nı kurdu. 14 Şubat 1933'te Karakaş'ta ilk ayaklanmaları başladı, bir ay içinde bütün Hoten iline hâkim oldu. 1933'te Hoten İslâm hükümeti adıyla geçici bir yönetim kuruldu, yönetimde kendisi de başkumandan olarak görev aldı.

15 Haziran 1934'te Ma Huşan (Ma Husan) birliklerinin saldırılarında yenilgiye

Mehmet
Emin
Buğra

uğrayan Buğra, 14 Temmuz 1934'te Doğu Türkistan ile Hindistan sınırındaki dağlara çekildi, ardından Kâbil'e yerleşti. Başta Türkiye olmak üzere çeşitli ülkelerde yürüttüğü yurtdışı temaslarını tamamlayıp Çin'e dönüş yolunda olan İsa Yusuf Alptekin ile 2 Kasım 1939'da Kabil'de karşılaştı. Türkiye'nin Kabil Büyükelçisi Memduh Şevket Esendal'ın da tavsiyesi üzerine, bu tarihten sonra Doğu Türkistan mücadelesini Alptekin'le birlikte siyasi yollarla devam ettirme kararı aldı. 1942'de Afganistan'dan Hindistan'a geçen Mehmet Emin Buğra, o sırada bölgeyi elinde bulunduran İngilizler tarafından tehlikeli görülüp Peşâver'de altı ay boyunca hapis-te tutuldu. 8 Ocak 1943'te Çin'e gitmek şartıyla serbest bırakıldı. 4 Nisan 1943'te Çin'in II. Dünya Savaşı yıllarındaki başkenti Çongçing'e (Chongqing) geldi. Burada Mesut Sabri Baykozi, İsa Yusuf Alptekin ve Kadir Efendi ile Yurttaşlar Cemiyeti adıyla bir teşkilât kurdular. Teşkilâtın hedefi gerek dönemin siyasal erki Çin Milliyetçi Partisi (Guomindang) nezdinde gerekse Çin kamuoyunda Doğu Türkistan meselesini gündeme getirmek ve mevcut imkânları kullanarak Doğu Türkistan lehine siyasi çözümler geliştirmekti. Yurttaşlar Cemiyeti, Doğu Türkistan'ın siyasi, iktisadi ve kültürel sorunlarına çözümler sunmak üzere hazırladığı, Sincan (Şinjiang) adının Doğu Türkistan olarak değiştirilmesi ve Doğu Türkistan halkının Türk kimliğinin tescili gibi önemli teklifler içeren on dokuz maddelik taslak bir metni o dönemde yazılmakta olan yeni Çin anayasasında yer alması için 13 Ekim 1944 tarihinde ilgili komisyona sundu. Hemen ardından Buğra'nın hükümet gazetesi *Congyang Ribao*'nun (Zhongyang Ribao) 21 Ekim 1944 tarihli sayısında yayımlanan "Şinjiang/Sincan Değil Doğu Türkistan" ve "Doğu Türkistanlılar Türk'tür" başlıklı yazıları Çin'de büyük yankı uyandırdı. Buğra ve arkadaşları tarafından yürütülen bütün bu propaganda ve lobi çalışmaları Doğu